

examensarbete

Våren 2009

Sektionen för Hälsa & Samhälle

Socialt arbete

Socionomstuderandes tankar om etiska koder

Social student's thoughts about ethical codes

Författare

Johanna Andersson

Handledare

Yvonne Johansson

Examinator

Vesa Leppänen

Abstract

Title: Social student's thoughts about ethical codes

Author: Johanna Andersson

Department: School of health and society, Kristianstad University

Keywords: *Social students, Ethic codes, Social work, Ethical codes*

The aim of this essay is to gain knowledge of how individual social students believe that ethical codes should be used in social work, and what the individual social students believe that an ethical code should contain.

In this essay I have chosen to work on a qualitative approach because I am looking for subjective experiences. I have chosen to use focused interviews as data collection method. Interviews are a good choice to find out people's experiences of a phenomenon.

The result shows that some of the students felt that ethical codes should be used as support for ethical decisions in their daily work. The other students felt that ethical codes should be used in various forms of mentoring groups, which reflect on ethical dilemmas.

Finally, I had a question about what the social students felt that the ethics code should contain. The answer to this question was a rather belated response: the rights of clients, responsibilities for social workers, emphasis on what is important in social work, and what characteristics you should have as a social worker.

Tack!

Jag vill tacka alla som har hjälpt mig med denna uppsats. Framförallt vill jag tacka de fem intervjupersoner som har ställt upp. Era svar har varit till stor hjälp.

Jag vill även tacka min handledare Yvonne Johansson för all den tid som hon har lagt ner för att hjälpa mig.

/Johanna Andersson

Innehållsförteckning

Abstract	ii
Tack!.....	iii
Innehållsförteckning.....	iv
Inledning.....	1
Syfte	1
Frågeställning	1
Bakgrund	2
Etiska koders innehåll och syfte.....	2
Tankar om och tillämpningar av etiska koder.....	5
Metod	7
Förförståelse.....	7
Etiska överväganden	8
Val av metod och urval	9
Datainsamlingsmetod - Intervju	10
Motivation	11
Probing	11
Bearbetning, analys och tolkning	12
Metoddiskussion.....	12
Teoretisk bakgrund.....	14
Moral och etik	15
Normativ etik.....	15
Konsekvensetiska teorier.....	15
Utilitarismen.....	15
Egoism.....	16
Kontraktualism.....	16
Deontologiska teorier	17
Pliktetik	17
Andra teorier	18
Resultat.....	20
Klientens rättigheter och socialarbetarens skyldigheter.....	20
Hur en socialarbetare bör vara	21
Målet med det sociala arbetet.....	22
Behovet av en etisk kod i det sociala arbetet	22
Risker	23
Hur riktlinjer bör användas	23
Analys/Diskussion.....	24
Del 1	25
Del 2	26
Referenslista.....	29
Bilaga 1	31
Bilaga 2	32
Bilaga 3	33

Inledning

Socialt arbete är ett område som på många sätt är kopplat till etik och är ett område, vilket anses kräva en etisk observans. Socialt arbete är ett yrkesområde vars uppdrag historiskt vilar på moraliska principer (Witkin 2000). För att öka medvetenheten kring etisk problematik har det inom yrkesområdet formats etiska koder, vilka innehåller etiska reflektioner och riktlinjer för socionomyrket (Akademikerförbundet, SSR 2006). Etiska koder finns runt om i världen och inom olika yrkeskategorier, såsom läkare, advokater, sjuksköterskor med flera (Nordenfelt 1991). Koderna i det sociala arbetet har ungefär samma konstruktion och innehåll världen över. De svenska etiska koderna antogs 1985 av Akademikerförbundet, SSR, vilka har blivit det förbund som arbetar mest aktivt kring de etiska frågorna inom socialt arbete (Ronby 1993).

Denna uppsats kommer att handla om enskilda socionomstuderandes tankar kring etiska koder. Hugman (2005) skriver i sin artikel att socionomstuderande kan uppfatta etiska koder som regler, i vilka socionomen kan finna de rätta svaren på etiska dilemman. Detta har väckt frågor hos mig såsom: Är det så att en socionomstuderande kan uppfatta en etisk kod som en regel i vilken det finns rätt och fel? Finns det några risker i så fall med en sådan uppfattning? Vad anser i så fall en socionomstuderande att en etisk kod bör innehålla? Vad är rätt och vad är fel? Många frågor har väckts hos mig och några av frågorna vill jag försöka besvara, andra frågor får jag lämna åt andra.

Syfte

Syftet med denna uppsats är att få kunskap om hur enskilda socionomstuderanden anser att etiska koder bör användas i det sociala arbetet samt vad de enskilda socionomstudenterna anser att en etisk kod bör innehålla.

Frågeställning

1. Ser den enskilde socionomstudenten en etisk kod som en regel eller ett ramverk?
2. Vad anser den enskilde socionomstudenten att den etiska koden bör innehålla?

Bakgrund

Denna del av uppsatsen kommer att ta upp tidigare forskning kring området. Syftet är att få en bild av hur diskussionen kring etiska kodors användbarhet, syften och innehåll har bedrivits och vilka uppfattningar som finns inom området. Jag har valt att dela upp bakgrunden i två delar. Den första delen kommer att inrikta sig på vad etiska koder innehåller och vilka syften de har. Andra delen kommer att handla om etiska kodors användbarhet, hur socialarbetare tänker och tillämpar de etiska koderna samt hur några forskare skriver om hur etiska koder bör användas.

Etiska kodors innehåll och syfte

Etiska koder innehåller generellt olika yrkesetiska ideal som önskas från yrkesutövarna. (Christoffersen 2007). De etiska koderna innehåller både konsekvensetiska regler och pliktetiska regler. De konsekvensetiska reglerna innebär framförallt att det är handlingen som styr vilka konsekvenser som handlingen kommer att innebära (Collste 1996) och om du som yrkesutövare följer de konsekvensetiska reglerna så kommer du med största sannolikhet att få det bästa resultatet. De pliktetiska reglerna handlar om vilka plikter som yrkesutövaren har samt vilka rättigheter som klienterna har (Christoffersen 2007).

Collste (1993) skriver att yrkesetiska koder visar vilka mål och syften som ett specifikt yrke har. Yrkesutövarens uppgift är att se till att målen blir uppfyllda. Det sociala arbetets etiska koder menar Witkin (2000) visar vilka värden och etiska normer som det sociala arbetet står för. Han menar vidare att de etiska koderna ger vägledning till socialarbetare samt att koderna fyller flera viktiga syften, bland annat att koderna skyddar allmänheten.

Banks (2006) definierar de etiska koderna och värderingarna i socialt arbete som:

"a set of fundamental moral/ethical principles to which social workers are/should be committed"

Vidare skriver Banks (2006) att de etiska koderna gör socialarbetaren uppmärksam på deras skyldighet att informera politiker och andra myndigheter om det finns några brister som skulle behöva åtgärdas.

Ronby (1993) menar att yrkesetiska koder visar vilka plikter och ansvar som finns inom yrkesområdet och att kodernas yttersta syfte är att stödja socialarbetaren då lagtexter eller evidensbaserade metoder inte är ett tillräckligt stöd, samt i de fall där socialarbetaren står inför ett val som inte är självklart. Ronby (1993) skriver vidare att professioner, så som läkare och advokater, har egna disciplinnämnder som hjälper professionen att förvalta och upprätthålla yrkesetiken. Inom det sociala arbetet i Sverige finns det inga disciplinnämnder, däremot så har Akademikerförbundet, SSR, skapat ett etiskt råd vars uppgift är att ge rådgivning kring etiska frågor. Uppgiften delas med Svenska kommuntjänstemannaförbundet, SKTF, som anordnat en etikkommitté i Sverige (Ronby 1993).

Akademikerförbundet, SSR, är ett svenskt fack- och yrkesförbund som är inriktat mot personer som arbetar inom det sociala arbetet. År 1985 antog Akademikerförbundet, SSR, de svenska etiska koderna för det sociala arbetet. Koderna har sedan dess uppdaterats och den senaste uppdateringen gjordes år 2006 (Akademikerförbundet, SSR 2006). Nedanför kommer ett utdrag, från Akademikerförbundet, SSR: s hemsida, av de svenska etiska koderna.

Yrkesetiska riktlinjer för Socionomer:

Det sociala arbetets och professionens grund

- *Socialt arbete och socialarbetarnas yrkesroll ska relateras till vetenskap och beprövad erfarenhet. Grundläggande värden i arbetet och för professionen är mänskliga rättigheter och humanitet. Arbetet ska bidra till ett gott och värdigt liv för medborgarna och utveckla samhällets välfärd.*

Profession och personlighet

- *Socialarbetaren ska i sitt arbete och i sin livsföring i övrigt respektera varje människas lika och höga värde.*
- *Socialarbetaren har ett särskilt ansvar gentemot personer och grupper som är i en utsatt situation.*
- *Socialarbetaren ska använda sin professionella ställning med ansvar och vara medveten om den egna kompetensens gränser.*
- *Socialarbetaren bör upprätthålla och utveckla sin kompetens för socialt arbete och eftersträva etisk medvetenhet och personlig mognad.*

Klienten/medborgaren

- *Socialarbetaren ska ha en jämlik hållning till andra medborgare och bemöta klienten med respekt, empatisk uppmärksamhet och vänlighet.*
- *Socialarbetaren ska respektera klientens personliga integritet och värna den enskildes självbestämmande i den mån det inte inskränker samma rätt för andra eller innebär att klienten påtagligt skadar sitt eget liv. Insatserna ska så långt som möjligt bygga på delaktighet och samförstånd.*
- *Socialarbetaren ska informera klienten om rättigheter och skyldigheter – klargöra de villkor och resurser som finns inom den aktuella verksamheten och i avgränsande samhällsinsatser.*
- *De krav som ställs på en klient ska ha saklig grund och kunna bidra till en mer gynnsam situation för den enskilde.*
- *Socialarbetaren får aldrig till egen fördel utnyttja den beroendeställning klienter kan ha i olika situationer.*
- *Uppgifter om klienten ska hanteras med den sekretess som lagen stadgar och i övrigt med stor varsamhet.*

Organisation, kollegor och arbetsplats

- *Socialarbetaren ska vara medveten om och ha en lojal inställning till verksamhetens grundläggande uppdrag.*
- *Socialarbetaren bör visa lojalitet och respekt för kollegor och andra medarbetare i olika befattningar samt för verksamhetens styrelse.*
- *Socialarbetaren ska motverka kränkande eller diskriminerande attityder och handlingar som kan komma till uttryck i verksamhetens arbetsätt eller i medarbetares eller klienters agerande. Detta kan bryta andra krav på lojalitet.*
- *Socialarbetaren bör medverka till att den egna verksamheten håller en hög kvalitet och kan utvecklas för att svara mot medborgarnas behov och förändrade samhällsförhållanden.*
- *Socialarbetaren bör bidra till att den egna arbetsplatsen är en konstruktiv och vänligt sinnad social miljö.*

Samhälle

- *Socialarbetaren ska ha en öppenhet inför och vilja till samverkan med andra organisationer och andra professioner – förutsatt att det är av värde för klienter och andra medborgare.*
- *Socialarbetaren bör sträva efter att skapa förtroende för socialt arbete och för socialarbetares professionella kompetens samt vara öppen för kritisk granskning av sin yrkesutövning.*
- *Socialarbetaren ska som yrkesutövare och medborgare företräda ett demokratiskt samhällsideal som omfattar mänskliga rättigheter, humanitet och solidaritet.*

(Akademikerförbundet, SSR)

Akademikerförbundet, SSR (2006), skriver att eftersom det sociala arbetet innehåller många etiska beslut krävs det att socionomen har en etisk observans och är medveten om vilka värderingar som bör råda i det sociala arbetet och hur dessa värderingar kan påverka klienterna. Akademikerförbundet, SSR menar vidare att en etisk kod, som innehåller riktlinjer för det sociala arbetet, kan skapa förståelse för professionens etik och värde, vilket hjälper till att stärka yrkesidentiteten, samtidigt som den etiska koden kan öka observansen av de etiska problem som uppstår i yrket (Akademikerförbundet, SSR 2006).

Marsh (2003) skriver i sin artikel att en etisk kod beskriver socionomernas uppdrag, värderingar, etiska principer och normer. Koderna ger även en vägledning över socionomers handlingssätt och beskriver hur det sociala arbetet bör utföras. Vidare menar Marsh (2003) att koderna är en fullständig förklaring som både beskriver och föreskriver den etiska tillämpningen i det sociala arbetet och dess professionella ansvar.

Det som enligt Ronnby (1993) utpekats vara de viktigaste syftena för de sociala yrkesetiska koderna är:

1. Skydda klienter mot övergrepp
2. Bevara förtroendet för det sociala arbetet
3. Ge vägledning till socialarbetaren vid svåra etiska beslut

Även Witkin (2000) menar att de sociala yrkesetiska koderna har flera viktiga funktioner. Witkin (2000) menar, utöver de syften som Ronnby tar upp, att en etisk kod även fyller ett syfte att legitimera socionomer som en profession.

Tankar om och tillämpningar av etiska koder

Nelson (2008) har gjort en kvantitativ enkätundersökning utförd på ett nationellt urval av socialarbetare, där hon har undersökt skillnaden mellan tron på en etisk kod och beteendet när det gäller genomförandet av koden.

Resultatet av hennes undersökning visade att socialarbetare hade en tro på den etiska koden och att socialarbetarna uppförde sig i överensstämmelse med koden. Vidare skriver Nelson (2008) att socialarbetare som studerat separata kurser i etik hade mindre tilltro till den etiska

koden. Dessutom uppförde de sig i mindre i enlighet till koden jämfört med de socialarbetare som inte studerat de enskilda kurserna. Nelson (2008) skriver att denna skillnad kan bero på att socialarbetarna som har läst extra kurser i etik fått en fördjupad kunskap som gjort dem mer tveksamma till att använda koden i sitt dagliga arbete.

Banks (2006) skriver att hur användbar en etisk kod är beror på vad socialarbetaren vill använda den till. Vill socialarbetaren ha koden för praktiska råd kring hur de bör agera i olika situationer, samt som en tillgång för att skydda klienternas rättigheter, menar Banks (2006) att det är till en större hjälp om den enskilda verksamheten skriver egna etiska koder istället för att använda generella etiska koder för det sociala arbetet. Banks (2006) menar dock inte att de generella etiska koderna som finns, inte är till någon hjälp för socionomer. Dessa generella etiska koder kan användas som hjälpmedel för att försvara professionen från attacker utifrån och för att bibehålla den professionella identiteten. I dessa frågor fyller de generella etiska koderna en nödvändig funktion. Det ligger ett ansvar på socialarbetaren att avgöra hur de etiska koderna bör användas (Banks 2006). Banks skriver vidare att socialarbetaren måste se sig själv som mer än bara en anställd, som gör sitt arbete eftersom etiken i det sociala arbetet hela tiden utmanas och kräver förändring. Vidare menar hon att de etiska koderna blivit irrelevanta eftersom att koderna enbart betonar professionellt definierade värden istället för värden som definieras av klienterna (Banks 2006).

Collste (1993) menar att den etik som hör till ett specifikt yrke, visar vilken moral som är nödvändig för yrket, samt vilken dygd som krävs för att de interna värdena ska kunna förverkligas. För att den yrkesverksamme ska kunna fatta rätt beslut i en handlingssituation räcker det inte enbart att följa en given regel utan det krävs att yrkesutövaren har förmågan att göra bedömningar om vilka värden som är viktiga. Ingen yrkesutövare kan enligt Collste (1993) lära sig interna värden från början utan detta är något man lär sig successivt med hjälp av förebilder och en ökad erfarenhet av verksamhetens värden internt.

Witkin (2000) menar att etiska koder visserligen kan anses vara nödvändiga men att de kan tendera till att favorisera människor som befinner sig i mer fördelaktiga sociala positioner. Detta gör att de personer som de etiska koderna är till för att skydda, nämligen klienterna, kan uppleva koderna mer som ett instrument som kan användas för kontroll än som moralisk vägledning. Ett annat problem som Witkin (2000) ser med de etiska koderna är att de framhåller ett gemensamt ansvar istället för ett individuellt ansvar över etiken. Detta, menar

Witkin, kan medföra en rädsla över att motivera ett beslut med en annan etiskt argumentation än den som finns i den gällande etiska koder. Svårigheten som Witkin menar är hur en socialarbetare kan hantera sin egen etiska hållning utan att förhindra sin mottaglighet för olika sätt att lösa etiska problem. Om vi antar att enbart en etisk kod bör vara gällande innebär detta att andra etiska aspekter inte visas någon hänsyn, inklusive den etiska aspekt som vi själva kanske har. Det finns olika etiska system exempelvis såsom inom Buddhismen vilket är viktigt att vara medveten om. Varför skulle detta vara viktigt? Jo, menar Witkin (2000), om det inte lämnas utrymme för olika alternativa perspektiv bidrar detta till att våra egna perspektiv blir svårare att bedöma. Den etiska diskussionen hålls bara inom de ramar som vi tar för givna vilket medför en risk i att vi enbart kan fokusera på problem ur en dimension. Etiska koder har ett gott syfte menar Witkin (2000), men vi får aldrig glömma att det finns olika perspektiv att se etiska dilemman ur och att det inte finns några rätt eller fel (Witkin 2000).

Metod

I denna del av uppsatsen kommer jag att beskriva den metod som jag valt att använda samt hur jag gått till väga för att nå mitt resultat. Jag kommer att börja med att beskriva min förförståelse kring ämnet. Vidare kommer jag att beskriva etiska överväganden samt på vilket sätt jag tagit hänsyn till dessa i uppsatsen. Efter dessa moment kommer jag att beskriva den metod som jag valt att använda i denna uppsats, samt urvalsmetod, datainsamlingsmetod och slutligen hur jag analyserade mitt material.

Förförståelse

Förförståelse är ett begrepp som kommer från filosofin och har sitt ursprung från Heideggers och Gadammers tankar kring texttolkning (Nationalencyklopedin 2009). Förförståelse innebär att forskaren alltid har en förståelse av det som ska undersökas redan från början. Detta betyder att tolkningen som forskaren ska göra av sitt material påverkas och kan vinklas utifrån tidigare erfarenheter och omedvetna föreställningar. Det är därför viktigt att forskaren berättar om sin förförståelse och vilken utgångspunkt som forskaren har i sitt arbete (Patel 1987).

Min förförståelse i denna uppsats är att jag själv studerar till socionom och har en egen uppfattning kring de frågor jag har ställt till mina intervjupersoner. Jag kommer nu att

presentera min förförståelse och därefter berätta hur jag har hanterat min förförståelse under arbetets gång.

Efter att ha läst i tre års tid på socionomprogrammet i Kristianstad, har jag under tiden fått en uppfattning av etik och förhållningssätt via litteratur och praktiska moment. Min uppfattning är att reflektion och samtal är viktiga moment i det sociala arbetet. Jag anser att etiska koder kan vara bra för det sociala arbetet som en påminnelse om vad socialt arbete har som syfte och att uppmuntra socionomer till att använda sig av både reflektion och samtal som redskap. Vidare är min uppfattning att riktlinjer eller koder kan uppfattas som ett måste och risken blir då enligt min mening att reflektionen förlorar sitt egentliga syfte. Reflektionen ska, enligt mig, finnas med för att påminna om att man inte kan generalisera i det sociala arbetet, därför att inget fall är det andra likt. Detta har legat till grund för min utgångspunkt. För att öka min egen medvetenhet har jag under arbetets gång försökt att finna litteratur som både bekräftar och motsäger mina åsikter. Vidare har jag vid mina intervjuer tänkt på att inte bekräfta informanternas åsikter även om de stämde överens med mina åsikter. När jag sedan har analyserat mina intervjutexter har jag försökt vara uppmärksam på variationerna i svaren och tänkt på att inte leta efter de svar som skulle kunna gynna min uppfattning.

Etiska överväganden

Enligt humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådets forskningsetiska principer finns det fyra grundläggande individskyddskrav på forskning. Dessa är *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och slutligen *nyttjandekravet* (Vetenskapsrådet 2006)

Informationskravet innebär att forskaren måste informera de personer, som ska bli delaktiga i undersökningen, om syftet med undersökningen. Kravet innebär även att informera om att deltagandet i undersökningen är frivilligt och att deltagarna kan avbryta sin medverkan när de önskar (Vetenskapsrådet 2006). I denna uppsats har *informationskravet* tillgodosetts genom att ett informationsbrev (se bilaga 1) har lämnats till socionomstuderanden. I informationsbrevet informeras socionomstudenten bland annat om examensarbetets syfte, när arbetet ska äga rum, att det är frivilligt att delta i undersökningen samt att man får avbryta deltagandet när hon eller han vill. Den socionomstuderande har även informerats om hur materialet kommer att förvaras samt att de har möjlighet att ta del av materialet.

Samtyckeskravet innebär att de som deltar i undersökningen själva får bestämma över sitt deltagande (Vetenskapsrådet 2006). I denna uppsats har jag tagit hänsyn till *samtyckeskravet* genom att jag innan genomförda intervjuer informerar informanterna om frivilligheten om att delta i undersökningen samt att informanten får skriva under en samtyckesblankett (se bilaga 3), där jag skrivit vad informanten samtycker till. Denna blankett får informanten skriva under efter att hon/han har tagit del av informationen på blanketten.

Konfidentialitetskravet innebär att de personer som deltar i undersökningen ska kunna lämna uppgifter som inga obehöriga ska kunna ta del av. Allt material ska förvaras så att det är omöjligt för utomstående att få ta del av materialet. I det färdigställda materialet ska det inte vara möjligt att identifiera svaren från enskilda informanter (Vetenskapsrådet 2006). I denna uppsats har *konfidentialitetskravet* respekterats genom att intervjumaterial har förvarats inlåst samt att inga personliga berättelser, som skulle kunna avslöja identiteter, har skrivits ner i arbetet.

Nyttjandekravet innebär att materialet som samlats in för undersökningen enbart får användas för undersökningens syfte och inget annat (Vetenskapsrådet 2006). *Nyttjandekravet* har respekterats genom att materialet kommer att förstöras när uppsatsen är färdigställd.

Val av metod och urval

Det är syftet och frågeställningen som avgör vilken metod som ska användas i forskningen. Vill jag undersöka frågor kring subjektiva upplevelser eller vad som kännetecknar något är den kvalitativa metoden mest lämplig eftersom syftet med kvalitativa metoder är att beskriva och/eller tolka en företeelse. Frågor kring orsaker och samband är mer lämpliga för kvantitativa metoder eftersom att dessa typer av frågor kräver, framförallt, en större population för att kunna dra några generella slutsatser (Starrin & Svensson 1994). I denna uppsats har jag valt att arbeta utifrån en kvalitativ metod eftersom jag är ute efter subjektiva upplevelser.

Efter att jag valt min metod och datainsamlingsmetod funderade jag kring vilka personer som skulle vara mest lämpliga att ingå i min undersökning. Eftersom jag ville ha kunskap om socionomstuderandes uppfattningar kring etiska koder, så ansåg jag att det vore mest lämpligt att genomföra intervjuer. Mitt syfte har aldrig varit att kunna ge ett generellt svar på frågan

kring socionomstuderandes tankar kring etiska koder, därför ansåg jag att jag kunde genomföra mina intervjuer på en mindre grupp för att kunna få svar kring enskilda uppfattningar. Vidare såg jag inte heller någon anledning till att få tag på intervjupersoner från olika skolor, eftersom att jag inte haft som syfte att göra jämförelser kring vad olika uppfattningar skulle bero på. Mina intervjupersoner kommer därför från samma skola.

Efter att jag hade skrivit mina informationsbrev (se bilaga 1) så kontaktade jag två lärare via e-post och frågade om jag kunde få komma och lämna mina informationsbrev till studenterna under deras lektionstillfällen. Jag fick sedan klartecken från lärarna. Nästa steg var att invänta svar från de studenter som blivit erbjudna att delta i intervjuer. Mitt resonemang var ”först till kvarn” vilket innebar att de studenter som hörde av sig först deltog oberoende av hänsyn till eventuella erfarenheter eller kunskaper. Det enda kravet som ställdes på informanterna var att de skulle studera på socionomprogrammet. Sammantaget genomfördes fem stycken intervjuer.

Datainsamlingsmetod - Intervju

I denna uppsats har jag valt att använda mig av fokuserade intervjuer som datainsamlingsmetod. Intervjuer är ett bra val för att ta reda på människors upplevelser av en företeelse. Frågor kring människors upplevelser är svåra att kunna mäta eftersom upplevelserna är väldigt olika, därför används gärna intervjuer med möjligheten att ställa frågor och eventuella följdfrågor om en specifik upplevelse (Wallén 1996). Jag ville i denna uppsats få kunskap om enskilda studenters tankar, och ser därför intervjuer som den bästa datainsamlingsmetoden. Som stöd för mina intervjuer har jag använt mig av en intervjuguide (se bilaga 2).

Det finns olika former av intervjuer som anpassas efter undersökningens syfte. Intervjuer kan antingen vara fokuserade eller djupa. Fokuserade intervjuer, även kallade brännpunktsintervjuer, innebär att intervjun utgår från ett bestämt tema och fokuserar, under intervjuens gång, successivt på frågorna mot det bestämda temat. En djupintervju handlar mer om att intervjuaren ska kunna komma åt personligheten på den person som han eller hon intervjuar (Patel 1987). Temat för just denna uppsats ha varit etiska koder och därmed har jag valt att använda mig av fokuserade intervjuer för att kunna fokusera mina frågor runt just detta tema.

Motivation

För att kunna genomföra intervjuer krävs det intervjupersoner som är intresserade av att delta i undersökningen. Det krävs att forskaren kan motivera människor att delta. Patel (1987) talar i sin bok om yttre och inre motivation. Med yttre motivation avses att forskaren måste försöka skapa en vilja för människor att samtala. Detta kan forskaren göra genom att gå ut med en tydlig information om syftet med forskningen och, så långt det är möjligt, kunna relatera syftet till den eventuella intervjupersonens ändamål. Vidare kan forskaren betona vikten av att individens deltagande, informera om hur intervjun kommer att användas, informera om vad frågorna kommer att innehålla och ifall det eventuellt finns några förväntningar på svaren. Denna information kan vara avgörande för den yttre motivationen och därmed avgöra om en individ är villig att ställa upp i en intervju. Informationen rekommenderas därför att lämnas ut i form av ett informationsbrev. Informationen kompletteras eller förtydligas ytterligare då en eventuell intervjuperson anmäler sitt intresse för deltagande (Patel 1987). I denna uppsats har jag skickat ut ett informationsbrev (se bilaga 1) med en tydlig information kring uppsatsen. Tanken var, utöver det etiska kravet på information, att motivera studenterna till att delta i intervjuerna. När intervjupersonerna sedan hörde av sig förtydligade jag informationen ytterligare.

Med inre motivation anses den relation som skapas under själva intervjun mellan intervjuare och intervjuperson. Det är viktigt att intervjupersonen känner sig motiverad till att prata och detta kan göras på olika sätt (Patel 1987). Intervjupersonen kan ex. lämnas utrymme att få tala om något han eller hon uppfattar som intressant, som inte går alltför långt från forskarens ursprungliga syfte. Likaså är forskarens förhållningssätt viktigt. Om forskaren visar ett intresse och en förståelse för det som intervjupersonen pratar om, kan forskaren motivera en intervjuperson till att bli mer intresserad av att svara på intervjuarens frågor (Patel 1987). I min undersökning försökte jag att motivera intervjupersonerna genom att visa att jag tyckte deras historier var intressanta. Vidare så tillät jag intervjupersonerna sväva ut en aning för att de skulle kunna få tala om saker de fann intressant kring ämnet.

Probing

Probing, eller utforskning, använder man som intervjuare för att kunna förtydliga, eller utveckla, ett svar från en intervjuperson. Metoden kan både motivera intervjupersonen till att svara på frågorna samt hjälpa intervjuaren att få fram svar som han eller hon förstår, eller om frågan har blivit missförstådd, alternativt om intervjupersonen inte vet vad han eller hon ska

svara på en fråga. Probing består vanligen av kortare formuleringar av uppfattningar så som exempelvis ”mmm” eller ”jaha” osv. Ett annat sätt att arbeta med probing är att sammanfatta det som en intervjuperson sagt för att se om intervjuaren har uppfattat svaren rätt (Patel 1987). Under mina intervjutillfällen försökte jag att sammanfatta svar och fråga om jag uppfattat intervjupersonerna rätt. Detta på grund av att jag ville vara säker att jag hade förstått intervjupersonen rätt men även för att motivera och visa att jag lyssnade och fann det intressant att lyssna. Den svåraste formen av probing, som upplevs av intervjuare som är nybörjare, är tystnaden. Att kunna vara tyst och göra en paus ger intervjupersonen möjligheten att kunna få tänka efter. Men som intervjuare kan man, framförallt om man är nybörjare, känna sig ansvarig för att intervjun ska fortgå och se tystnaden som ett misslyckande (Patel 1987). Att under intervjutillfällen ha pauser eller låta det vara tyst långa stunder, fann jag som en svårighet. Jag upplevde situationerna ofta som pressande men jag försökte att vara tyst och vänta in svaren så gott jag kunde.

Bearbetning, analys och tolkning

När intervjuerna var genomförda så textades intervjuerna ner på datorn ord för ord. När alla intervjuerna var färdigställda och utskrivna så började jag att bekanta mig med texterna och läste igenom intervjuerna för att skapa mig en uppfattning om innehållet. Efter att jag läst igenom intervjuerna så började jag att se olikheterna och likheterna i texterna. Jag försökte dela in texterna i olika grupper för att kunna få fram olika kategorier. Jag använde mig av min frågeställning vid detta skede för att se vad studenterna hade sagt om vad de ansåg att etiska koder borde innehålla, samtidigt försökte jag även se mönster i deras utsagor.

Metoddiskussion

I denna del av uppsatsen kommer jag att föra en diskussion om uppsatsens styrkor och svagheter. Jag kommer även att ta upp begrepp som tillämplighet, rimlighet, trovärdighet och noggrannhet.

Enligt Starrin och Svensson (1994) ligger det alltid ett perspektiv bakom alla framställningar av en verklighet. Med andra ord så finns det alltid en förförståelse kring den verklighet som ska beskrivas. Genom att redovisa sin förförståelse så menar Starrin och Svensson (1994) att forskaren uppfyllt ett kvalitetskrav. I min undersökning har jag beskrivit min förförståelse för

att öka kvalitén på min uppsats, dels som ett led i min egen reflektionsprocess, samt för att redovisa mina utgångspunkter för läsaren.

Jag är medveten om att den frågeställning jag har valt kan besvaras på olika sätt. Jag hade haft möjlighet att genomföra en kvantitativ undersökning genom att utföra en enkätundersökning om hur socionomstuderanden anser att man ska förhålla sig till etiska koder eller vilka värden de anser är viktiga att ha med i en etisk kod. Detta hade medfört att jag skulle kunna dra mer generella slutsatser av mitt resultat. Anledningen till mitt val av tillvägagångssätt är framförallt min förståelse om att jag anser att det finns många nyanser av uppfattningar som skulle vara svåra att fånga in i en enkät, vilket jag ansåg vara synd att gå miste om. Vidare är jag medveten om att enskilda socionomstuderanden uppfattningar om etiska koder kan variera beroende på en mängd olika saker såsom erfarenhet, kunskap, var utbildningen hålls o s v. Mitt syfte har heller inte varit att ta hänsyn till orsakerna till variationerna av åsikterna utan enbart beskriva och tolka variationerna.

En svaghet i min uppsats är min urvalsmetod. Tanken med urvalet i kvalitativa metoder är att få fram så mycket spridningar som möjligt (Eneroth 1992). Jag kan därmed se en svaghet i att jag inte utfört ett strategiskt urval, där jag mer aktivt skulle kunna välja intervjupersoner som jag från början visste skulle ge en spridning, ex etnicitet. I och med att det har varit svårt att få tag på intervjupersoner som haft en vilja att ställa upp, samt att det har varit en snäv tidsram, så har jag inte kunnat ställa några krav på min urvalsgrupp.

Vad beträffar begrepp som validitet, reliabilitet och generaliserbarhet kan nämnas att dessa begrepp är svåra att använda i kvalitativa undersökningar. Detta beroende på att forskare inom kvantitativa undersökningar måste kunna styrka sin studie i form av att visa vilken pålitlighet som finns i genomförandet av studien och i vilken grad man kan generalisera resultatet. Inom den kvalitativa forskningen blir denna fråga en helt annan. Istället talar man om begrepp som tillämplighet, rimlighet, trovärdighet och noggrannhet (Patel 1987). Med andra ord handlar det mer om en etisk fråga kring hur kritisk forskaren har varit mot sina egna utgångspunkter.

Tillämpligheten handlar om vilken eller vilka datainsamlingsmetoder och vilken undersökningsgrupp som forskaren har valt i förhållande till den frågeställning som finns (Patel 1987). I denna undersökning anser jag att jag använt mig av rätt datainsamlingsmetod i förhållande till den frågeställning jag har. En svaghet är att jag skulle ha kunnat komplettera

min mina intervjuer med en ytterligare datainsamlingsmetod, ex observationer, för att styrka tillämpligheten. Observationerna skulle innebära att jag kunde dela in socionomstuderanden i grupper. Dessa grupper skulle sedan bli tilldelade fallbeskrivningar som krävde etiska problemlösningar. Jag skulle då kunna observera hur studenterna väljer att arbeta med fallbeskrivningarna.

Överensstämmelse innebär att kunna visa hur rimliga de genomförda tolkningarna är. Här uppskattas kvalitén på mätinstrumenten såsom teknisk utrustning och människor (Patel 1987). I denna undersökning har jag använt mig av en bandspelare, med inbyggd mikrofon, för att kunna spela in mina intervjuer. Ljudkvalitén har varit bra och bandspelaren har hjälpt mig att kunna fånga upp allt det som berättades under intervjuerna. Detta har hjälpt mig att få ett rikligt textmaterial som jag kunnat arbeta med. Rimligheten stärks även av att forskaren beskriver sin förförståelse och hur följsam forskaren är mot sitt material, dvs. om tidigare erfarenheter har påverkat resultatet (Patel 1987).

Trovärdigheten innebär bland annat att intervjupersonerna anger sina egna uppfattningar och att de känner sig motiverade till att delge sina egna uppfattningar (Patel 1987). I denna undersökning har jag försökt att motivera mina intervjupersoner för att få fram deras egna upplevelser. Det finns dock alltid en risk att intervjupersonerna har svarat på ett sådant sätt som de ansett har förväntats av dem.

Noggrannheten i den kvalitativa forskningen handlar framförallt om att forskaren måste reflektera över de val som han eller hon gör genom hela forskningsprocessen (Patel 1987). Eftersom jag är nybörjare vad gäller kvalitativa undersökningar måste jag erkänna att det varit svårt att reflektera kring olika perspektiv kring ämnet. Det kan därför finnas en risk i denna uppsats att det finns perspektiv som inte fått tillräckligt utrymme eller som blivit missade.

Teoretisk bakgrund

I detta avsnitt kommer jag att ta upp olika etiska perspektiv för att kunna förstå grunden för yrkesetik och etiska koder.

Moral och etik

Collste (1996) skriver i sin bok om hur människan är en varelse som har en förmåga att kunna sätta sig in i andra människors situationer. Detta beskriver han som en egenskap som människan är ensam i sitt slag att inneha. Men denna egenskap har genom åren även visat sig kunna omvandlas till en egenskap som gjort människan avtrubbad. Ur ett moraliskt perspektiv är det just inlevelseförmågan hos människan som är viktig. Människan får inte vara passiv när hon ser andra människor i lidande. Collste (1996) beskriver detta som att moralen ställer krav på människan att agera i situationer då hon ser lidande. Kravet i sig är uttalat och självklart för människan, just därför att hon har blivit tillfördelad en förmåga att kunna leva sig in i och förstå andra människors situationer. Moralerna kan sammanfattningsvis beskrivas som en handling eller en ståndpunkt. Etiken kan beskrivas som handlingens teori. Efter att man ur ett moraliskt perspektiv har konstaterat att människan har moraliska krav på sig, som är uttalade och givna, är nästa fråga hur vi som människor bör möta dessa krav som ställs på oss (Collste 1996).

Normativ etik

I den normativa etiken försöker man svara på frågan om hur man bör möta de krav som ställs på människan. För att undvika att våra beslut ska vara godtyckliga så kan vi skapa regler som kan vägleda oss i, och motivera, våra beslut. Hur människan bör motivera sina beslut är man inom den normativa etiken inte överens om. De normativa etiska teorierna är därför uppdelade i två typer: *konsekvensetiska teorier* och *dentologiska teorier*. I de konsekvensetiska teorierna ser man enbart till en handlings konsekvenser medan man i de dentologiska teorierna är intresserad av egenskaper av en handling (Collste 1996). När man stöter på praktiska problem är det i den normativa etiken nödvändigt att söka efter de rätta moraliska premisserna för att kunna finna en lösning. I den normativa etiken är det nödvändigt att finna den ”moraliska lag” som är giltig (Tännsjö 2000).

Konsekvensetiska teorier

Utilitarismen

Inom utilitarismen skiljer man mellan orätta och rätta handlingar. Det betyder att om en handling inte är rätt måste den vara orätt. En handling bedöms vara rätt utefter dess konsekvenser. En handling är rätt om det inte finns någon annan handling som hade haft

bättre konsekvenser. Om en handling är rätt betyder det inte i utilitarismen att den bör genomföras utan enbart att den är tillåten att utföras. Eftersom det i verkligheten kan finnas många rätta sätt att lösa en situation på, måste man i utilitarismen välja det sätt där man kan lösa en situation som ger upphov till den bästa konsekvensen, endast då blir en handling rätt. Vad som är den bästa konsekvensen, eller det som utilitarismen stävar efter att maximera, är man inom utilitarismen inte riktigt överens om. Det finns därför inom utilitarismen olika grenar med olika inriktningar kring vad som ska mätas som de bästa konsekvenserna eller det som man ska sträva efter att maximera. I den klassiska utilitarismen är det välbefinnandet som ska maximeras d.v.s. lycka och lust. Denna klassiska gren kallas för den *hedonistiska*. En annan gren av utilitarismen är *preferensutilitarism*. I denna gren strävar man efter att maximera önskeuppfyllelser eller att man strävar efter att nå perfektionism och leva så bra man kan (Tännsjö 2000).

Egoism

Människor bör agera så att människans eget liv blir så bra som möjligt och bör handla på ett sådant sätt att individens eget välbefinnande och önskningar kan maximeras och uppfyllas. Om vi gör detta så handlar vi rätt enligt egoismen. En egoist kan påverkas av andra människors välbefinnande men enbart för att egoisten finner lycka i att hjälpa andra människor. Det som skiljer en egoist från en altruist är i de fall då det uppstår en konflikt. Egoisten vet hur han eller hon ska agera i en konfliktsituation eftersom egoisten alltid utgår ifrån sitt eget bästa. Detta blir ett krav på människan, att hon eller han alltid ska tänka på sitt eget bästa i alla situationer. Detta innebär att människan måste ta hand om sig och inte utsätta sig för onödiga risker ex. äta sunt och motionera (Tännsjö 2000).

Kontraktualism

Till skillnad från egoismen så ställer inte kontraktualismen några orimliga krav på människan. Kontraktualismen accepterar att människan agerar egoistiskt men menar att det inte är målet för människans agerande eftersom människan måste kunna samarbeta med andra individer. Moralen ses inom kontraktualismen som lösningen på egoistens samarbetssvårigheter (Tännsjö 2000).

Deontologiska teorier

Pliktetik

Pliktetiken tillhör ett område som kallas den deontologiska etiken. Pliktetiken är helt oberoende av vilka konsekvenser en handling innebär och utgår helt från handlingar som är förbjudna eller tillåtna. Pliktetikens grund är skapad av filosofen Immanuel Kant och beskrivs som att det finns plikter och förbud som människor måste följa, eftersom människan är en förnuftig varelse, till skillnad från djuren, så blir detta människans ansvar. Immanuel Kant har formulerat ett *kategoriskt imperativ*:

”Handla bara enligt en maxim som är sådan att du samtidigt kan vilja att den skulle bli allmän lag” (Tännsjö 2000)

Det kategoriska imperativet har formulerats på olika sätt ovanstående formulering är ett exempel på en formulering som Kant utformat. Det kategoriska imperativet är enligt Kant bindande för människorna (Tännsjö 2000)

Rättigheter

Liksom inom pliktetiken finns det inom traditionen om rättigheter, skyldigheter och förbud. Skillnaden inom traditionen om rättigheter är att skyldigheter och förbud motiveras på ett annorlunda sätt, vilket innebär att vi måste respektera människors rättigheter (Tännsjö 2000). Rättigheterna, menar Tännsjö, är moraliska och inte uppsatta av någon lag och finns alltid där som ett krav på människan som ska respekteras. En rättighet är, enligt Tännsjö, något jag har en moralisk rätt till. Förenta Nationerna, FN, har tagit fram en rättighetskatalog med en lista över mänskliga rättigheter. De rättigheter som en människa anses ha rätt till är framförallt *sig själv, sin egen kropp, sina egna talanger* (Tännsjö 2000). Grunden för denna rättighetslära ligger i tanken att den person som är först äger något även innehar rätten till detta något, så länge som ingen annan kommer till skada på något sätt. Människan har då rätt att förfoga, över det han eller hon äger, på det sätt han eller hon önskar, men enbart så länge som ingen annan människa kommer till skada eller rättigheter inskränks (Tännsjö 2000).

Andra teorier

Dygdetik

Inom dygdetiken talar man inte om vilka handlingar som är rätt, fel eller en plikt. I dygdetiken frågar man sig istället: Vilken människa bör jag vara? Dygdetiken handlar mer om dygder än om handlingar. Flera kända namn finns inom dygdetiken såsom Platon, Sokrates och Aristoteles. Är man en dygdig person så vet man, enligt en del dygdetiker, hur man handlar rätt. Vad som räknas som en dygd, är dygdetiker oense kring. Likaså är dygdetikerna oense om vilka dygder som ska räknas till de allra viktigaste dygderna. Till dygderna räknas bland annat medkänsla, rättvisa, lojalitet och uppsättningen av dygder kan göras lång. Dygder kan beskrivas som *karaktärsdrag* och är något en människa kan lära sig, medan personliga egenskaper är medfödda (Tännsjö 2000). Enligt Aristoteles är en dygd ett mellanting av två ytterligheter (Collste 1996), exempel:

YTTERLIGHET	DYGD	YTTERLIGHET
Feghet	Generositet	Slösaktighet

Eftersom man som människa, enligt dygdetiker, kan lära sig att bli dygdig, så fokuserar man inom dygdetiken inte så mycket på att en handling ska vara rätt eller fel, utan fokus ligger i att utveckla de goda dygderna (Tännsjö 2000).

Tillämpad etik

Yrkesetiken skriver Silfverberg (1996), hör till området tillämpad etik. Tännsjö (2000) har skapat en modell för att beskriva den tillämpade etiken. För att veta hur vi bör lösa ett praktiskt problem måste det enligt, Tännsjös (2000) modell om den tillämpade etiken, ske enligt följande:

1. *Moralisk princip*
2. *Redovisning av relevant fakta*
3. *Praktisk slutsats*

(Ref. Tännsjö 2000 s.13)

Om vi följer en moralisk princip, ex du ska hålla vad du lovat. Sedan lägger vi till relevant fakta, ex jag lånar en film av min vän som jag lovar att lämna tillbaka senast fredag. Den

praktiska slutsatsen skulle bli, om jag ska handla etiskt rätt enligt den tillämpade etiken, att jag lämnar tillbaka filmen senast fredag. Lämnar jag inte tillbaka filmen förrän på lördagen anses jag ha handlat etiskt fel, enligt den tillämpade etiken. Att lämna tillbaka en film i tid kan verka vara en väldigt enkel moralisk princip i jämförelse med mycket annat i vår verklighet (Christoffersen 2007). Tännsjö (2000) skriver att det i verkligheten är ”*lättare sagt än gjort*” att använda sig av en moralisk princip för att lösa ett praktiskt problem. Utgångspunkten för att kunna använda sig av tillämpad etik, är att man har både moraliska grunder samt relevant fakta. Likaså menar Tännsjö (2000) att om vi vill betvivla lösningen av ett visst problem, så måste vi betvivla antingen de moraliska grunderna eller redovisningen av det som räknas till relevant fakta. Det som räknas till relevant fakta avgörs av det aktuella problemet samt vilket moraliskt grundval man har. Tännsjö (2000) skriver att den tillämpade etiken kan kopplas till den normativa etiken och dess resonemang. Silfverberg (1996) menar att den tillämpade etiken bygger på olika delar från etiska principer och att dessa delar tillämpas i de områden som de anses mest lämpliga. Silfverberg (1996) tar upp problemet med att använda sig av en modell som Tännsjös här ovan. Hon menar att om man ska dra slutsatser som ska dras från en generell moralisk princip och relevant fakta så blir konsekvenserna ett *distanserat* förfarandesätt att lösa etiska dilemman på, vilket innebär att man inte behöver blanda in sig själv som person i beslutsprocessen. Det finns enligt Silfverberg (1996) en risk att använda sig av tillämpad etik. Denna risk innebär framförallt om en överdriven tro på etiska teorier och principer som hamnar i en hierarki, vilka då kan utgöra en grund för en människas förmåga att bedöma i en enskild situation. Detta, menar Silfverberg (1996), är inte en tillräcklig grund. Etiken hör istället ihop med den enskilda människans karaktär och handlingsval.

Yrkesetik

Moraliska dilemman, inom de flesta yrkesgrupper, har gjort att det framkommit ett ökat intresse för yrkesetik de senaste åren. Yrkesetik härstammar både från det dygdeetiska perspektivet samt det handlingsetiska perspektivet (Collste 1996). Yrkesetik handlar om etiska dilemman som framträder inom yrkesutövningen och vilka etiska skyldigheter som yrket innebär (Collste 1993). Med sin yrkesetik som grund konstruerar sedan professionen sina etiska koder. Som tidigare nämnts innehåller de etiska koderna både pliktetik, rättighetsetik och konsekvensetik i form av regler. Dessa regler menar Christoffersen (2007) är viktiga men långt ifrån tillräckliga. Yrkesetiken kräver att yrkesutövaren intresserar sig för klientens situation och agerar utefter klientens situation. Detta menar Christoffersen (2007)

kräver *empati och förmåga till inlevelse och medkänsla*, utav socialarbetaren. Därmed blir användandet av etiska koder enbart, otillräckligt. Christoffersen (2007) beskriver detta så här:

”Oberoende av hur goda och riktiga reglerna är måste de tillämpas i en situation och användas med förnuft. Därför kan vi se det som att det är genom den praktiska omdömesförmågan som professionsetiken konkretiseras i en given situation.”

(Ref. Christoffersen 2007 s. 93)

Resultat

I denna del kommer jag att redovisa resultatet av mina intervjuer. Efter att jag har kodat mina intervjutexter har jag kommit fram till följande kategorier, *klienters rättigheter och socialarbetarens skyldigheter, hur en socialarbetare bör vara, behovet av en etisk kod, risker samt hur etiska koder bör användas.*

Klientens rättigheter och socialarbetarens skyldigheter

Tidigare i arbetet har jag tagit upp vad yrkesetiska koder innehåller. I de gällande svenska etiska koderna betonas både rättigheter och skyldigheter för socialarbetarens yrkesutövning. I de intervjuer, som jag i min undersökning har genomfört, har informanterna delgett för mig vikten av både rättigheter och skyldigheter inom det sociala arbetet. Rättigheterna beskrivs oftast från informanterna som viktiga och har, i detta fall, som syfte att skydda klienter från att bli orättvist behandlade, inte bli kränkta, skadade eller inte få vara delaktiga i sina beslut och fråntagna sitt självbestämmande. En av informanterna betonar klientens rättigheter på detta sätt:

”Såna självklara värden som, alla människor är lika värda, folk har rätt till sitt självbestämmande och att alla är en egen person och det ska de respekteras för”

En annan informant betonar rättigheterna enligt följande:

”Ja alla ska behandlas lika, det är väl den viktigaste utgångspunkten”

Självbestämmande och medbestämmande är rättigheter som så gott som alla informanterna tog upp som viktiga värden. Självbestämmande och medbestämmande handlade i dessa fall om att klienten skulle få vara delaktig i sitt beslut och respekterad som människa. En av informanterna uttrycker detta så här:

”Dom har ju alltid rätt att se allt som de är delaktiga i”

Under mina intervjuer så framkommer det även, från informanterna, att de ansåg att man som socialarbetare har plikter. Dessa plikter varierar och de plikter som framhölls handlade framförallt om saker som, informanterna menade, att man som socialarbetare inte får göra såsom att kränka klienter, se ner på folk samt att inte vara nedvärderande. Vidare handlade plikterna om vad socialarbetaren skulle göra såsom att vara rättvis, finnas där för klienten, lyssna på klienten. Nedan följer två exempel på hur informanter har beskrivit socialarbetarens plikter.

”Att man inte fattar några beslut som kränker människor eller skadar dom, det är ju jätteviktigt”

”Man ska tro på klienten”

Hur en socialarbetare bör vara

I undersökningen framkommer det att studenterna anser att det finns vissa egenskaper som en socialarbetare bör ha samt att det finns egenskaper som en socialarbetare inte bör ha. Många goda egenskaper räknas upp, bland annat att en socialarbetare bör ha en god människosyn, att socialarbetaren bör arbeta utefter individens behov, visa respekt, vara vänlig och tillmötesgående.

”Om man inte passar att jobba med människor och inte har en bra människosyn, så tror jag inte att man kan hjälpa, för då ser man ju bara sig själv”

Lika väl som att studenterna framhåller vissa goda egenskaper hos en socionom så berättar de även om vad de anser är dåliga personliga egenskaper hos en socionom. Exempel som studenterna tog upp som dåliga egenskaper var, maktmissbruk, osjälvständig, egoism, vara ett

dåligt föredöme och att kränka klienter. Det framkommer att det som avgör vad som är ett bra eller ett dåligt bemötande är hur man som socionom behandlar sina klienter.

”Det är ju för klienterna som man ska vara bra. Så är man dålig så är det för klienterna man är dålig och hur är man dålig för klienterna? Jo, man ertar inte deras rättsäkerhet, deras sociala situation, deras rätt till medbestämmande, deras egen berättelse. Det finns ju många sätt man kan vara dålig på, men dålig känns oändamålsenlig snarare än något annat i så fall.”

Att en socionom borde ha vissa egenskaper, som är till en fördel i hennes/hans yrkesverksamhet, var som sagt något som socionomstudenterna var eniga om. Däremot vilka dessa egenskaper skulle vara varierade. En socionomstuderande ansåg att nyfikenhet var en egenskap som var central för en socionom.

”Om man tappat nyfikenheten helt och hållet då har man nog ett dåligt föredöme, för då har man redan satt eh, ramarna. Vi har referensramen klar utan att du kan ändra på den för att nyfikenheten är borta. Och så dömer du utefter det.”

Målet med det sociala arbetet

Studenterna beskriver i sina utsagor var de anser att tyngdpunkten ska ligga eller vad som kan tolkas som målet, dit man vill nå med det sociala arbetet. Studenterna uttrycker olika utgångspunkter som viktiga men sammantaget kan man se utgångspunkten som resultatet av hur en socialarbetares arbete ska vara det bästa för klienten. Studenterna uttrycker bland annat att socialt arbete ska vara det bästa för barnen, det bästa för den enskilde osv.

”Man ska ju satsa på att göra det så bra som möjligt, arbetet”

Behovet av en etisk kod i det sociala arbetet

Studenterna hade olika åsikter kring om de upplevde att det behövdes en etisk kod i det sociala arbetet. Vissa av studenterna menade att en etisk kod innebar att det sattes upp regler för vad som var rätt och vad som var fel, medan andra studenter såg etiska koder som en bra grund att stå på i sin yrkesutövning. En student svarade så här på frågan om han/hon ansåg att det behövdes etiska koder för socionomer:

”Nej, mer en öppen diskussion i såna fall, för om man har etiska riktlinjer så har man en norm för vad som är rätt att tänka och då framtingar man någonting som kanske inte finns inom alla och då är det bättre att ha en diskussion.”

En annan student hade en helt annan uppfattning om denna fråga:

Ja, det tycker jag, det måste det finnas. Man måste ha en bra grund att stå på och ha och följa och utveckla hela tiden, det går inte att stagnera någonstans.

Risker

Ett annat begrepp som dök upp och fångade mitt intresse var hur studenterna såg på hur man som socialarbetare borde förhålla sig till de etiska koderna. Liksom tidigare hade studenterna olika uppfattningar. Någon student ansåg att etiska koder borde genomsyra det dagliga arbetet och kanske finnas med som någon form av checklista medan en annan student ansåg att koderna skulle användas som riktlinjer som man fick använda som man ville. Två av studenterna tar framförallt upp begreppet risk när de talar om de etiska koderna, även om de talar om risk i olika sammanhang.

”En checklista är faktiskt inte fel, för då får man med sig det hela tiden och då kan man ju alltid, det är ju så fort en människa blir van, det är där faran ligger, att de här fyra punkterna har jag alltid gjort. Men om jag har med mig en checklista och att den uppdateras hela tiden då har du ju ingen risk att du missar någonting även om du är van”.

”Risken är ju att man får såna människor som bara slår upp, när det är så här gör så här, och det är det som är problemet, det är inte det dom är till för, en etisk kod. Då får man ju diskutera, vad är en etisk kod? Vad är en uppförande kod? Och det är ju inget lätt svar för det är ju klart att det behövs, men alla behöver att det är personer som tänker igenom den. Det ska inte vara som flygblad liksom.”

Hur riktlinjer bör användas

När frågan under intervjutillfällena togs upp kring hur etiska koderna skulle användas, hade studenterna skilda uppfattningar, jag har delat in uppfattningarna i tre grupper, *i arbetet, som*

diskussion i gruppträffar samt som stöd vid svåra avgöranden. Nedan kommer jag att ge exempel ur varje grupp:

Etiska koder bör användas i samband med diskussioner i grupper:

”Dom har en funktion, men det gäller ju att man får handledning, det är inte så här att: läs det här innan du tar emot första klienten. Jag menar det får ju bli någon form av process. För i sig själva är dom bara ord: Du ska vara snäll mot klienterna eller klienterna har en egen rättighet till en egen vilja. Jaha okej!”

”Det är just riktlinjer, att man kan göra en plan av det och sedan göra vad man vill med den, och om det nu finns riktlinjer så ska man få bilda sig en egen uppfattning av dem, man ska inte, alltså andra kollegor ska inte titta ner på en för att man avviker åsiktsmässigt från dem utan i så fall ska det ses som en styrka för då kan de bemöta människor, det behöver ju inte vara dåligt att man bemöter människor på ett annat sätt som man inte har tänkt på utan ser nya vägar istället. Människor som har olika livserfarenheter de kan ju se ett liv på ett annat sätt och det kan i så fall bli en styrka.”

Etiska koder bör användas i det dagliga arbetet:

”Så fort någon far illa, alltså både fysiskt och psykiskt måste du gå in och titta hur du kan hjälpa och stötta. Och har du då riktlinjer som du kan ha med dig så har du ju lättare att komma in rätt från början i en situation. Ibland kanske man kommer in för sent, men om man har dom med sig så tror jag det är lättare att stötta och komma in rätt och ge den rätta sortens hjälp tror jag.”

Etiska koder bör användas som stöd vid svåra avgöranden:

”Etiska koder bör användas i de fall där det står oklart vad som är det naturliga rätta.”

Analys/Diskussion

I denna del av uppsatsen ska jag föra en diskussion kring mitt resultat och svara på min frågeställning, samt se om jag kunnat uppnå mitt syfte. Jag har valt att dela upp detta kapitel i två delar. I den första delen kommer jag ha en diskussion kring och svara på min frågeställning och mitt syfte. I den andra delen kommer jag att lyfta mina egna tolkningar och

reflektioner kring resultaten. I båda delarna kommer jag att koppla till tidigare forskning och teorier.

Del 1

Syftet med denna uppsats har varit att få kunskap om hur enskilda socionomstuderanden anser att etiska koder bör användas i det sociala arbetet samt vad de anser att de etiska koderna bör innehålla. I min sammanställning av mina intervjuer har jag kommit fram till följande kategorier: *Klienternas rättigheter och socialarbetarens skyldigheter, Hur en socialarbetare bör vara, Målet med det sociala arbetet, Behovet av etiska koder i det sociala arbetet, Risker* samt *Hur etiska koder bör användas.*

I den gällande etiska koden för socionomer i Sverige kan man utläsa både konsekvensetiska och pliktetiska värden som viktiga (Akademikerförbundet, SSR -2006). Likaså kan jag efter genomförda intervjuer se att de socionomstuderanden som deltagit i denna undersökning har uttryckt att både konsekvensetiska och pliktetiska värden är viktiga att ha med i etiska koder. Socionomstudenternas tankar kring vad en etisk kod bör innehålla överensstämmer till största del med vad den gällande etiska koden innehåller. Studenterna betonade både värden som mänskliga rättigheter, klienters rättigheter och socionomers skyldigheter, vilka även uttrycks i den svenska etiska koden. Dessa värden var studenterna ganska enade kring, men åsikterna om förhållningssätten till en etisk kod gick något isär. Några av studenterna ansåg att man borde använda en etisk kod i sitt dagliga arbete och som ett stöd när det var svårt att avgöra etiskt svåra beslut. Andra studenter ansåg att en etisk kod borde användas i diskussionsform för att utveckla en etisk observans eller etisk reflektion. Oavsett hur studenterna ansåg att en socionom borde förhålla sig till en etisk kod, ansågs det viktigt att ha ett personligt ansvar i sitt arbete. Med andra ord ansåg ingen av studenterna att en etisk kod framtog socionomen ett personligt ansvar över de beslut som fattas.

På min fråga om socionomstudenten såg en etisk kod som en regel eller ett ramverk, gick svaren isär. Några av studenterna kunde se en etisk kod som en regel i den bemärkelse att studenterna uttryckte att etiska koder var ett stöd, vilka kunde tas till i de fall då de inte visste hur en etiskt svår situation skulle lösas. Detta innebär att den etiska koden borde föreskriva vad som är rätt och vad som är fel. Som tidigare nämnt skrev Hugman (2005) i sin artikel att

socionomstuderanden kan uppleva etiska koder som regler, i vilka det finns rätta svar. Detta kan till viss del stämma överens med de socionomstuderanden som jag intervjuade.

De andra studenterna såg den etiska koden som ett ramverk i den bemärkelsen att koden borde användas till etiska reflektioner och övningar i grupper. Det skulle innebära att den etiska koden borde belysa olika perspektiv på hur man kan se på etiken. Som Witkin (2000) menade så är det viktigt att inte glömma bort de olika perspektiven att se på etiken. Jag vill även återkoppla till Christoffersen (2007) som skrev att etiska koder var viktiga, men om de används enbart som etiska koder så blir de otillräckliga och borde därför användas tillsammans med exempelvis reflektion. Banks (2006) skriver att hur användbar en etisk kod är beror på hur socialarbetaren vill använda den. Det finns ett ganska fritt handlingsutrymme kring hur socialarbetare kan eller vill använda den etiska koden. Därför är det intressant att veta på vilka olika sätt man kan tänka kring olika etiska frågor. Reflektion blir därmed en central del av de etiska koderna.

Slutligen hade jag en fråga kring vad socionomstudenterna ansåg att den etiska koden borde innehålla. Svaret på denna fråga blev ett ganska enat svar: rättigheter för klienterna, plikter för socionomerna, betoning på vad som är viktigt i det sociala arbetet samt hur man bör vara som socionom. Vilka egenskaper som en socionom borde ha i sin yrkesroll, hade socionomstudenterna, som sagt, olika åsikter kring. Empati och nyfikenhet var två av de egenskaper som socionomstudenterna nämnde. Liksom Christoffersen (2007) skrev om att yrkesetiken kräver empati och inlevelseförmåga av socionomen, hade de socionomstudenter som jag intervjuat en liknande bild av egenskapskrav på en socionom.

Del 2

Några av de studenter som jag intervjuade ansåg inte att det behövdes etiska koder i det sociala arbetet. Det som gjorde just dessa uppfattningar intressanta för mig, var att jag upplevde att dessa studenter trots det hade åsikter kring hur en socionom borde vara och bete sig. Studenterna ansåg att det fanns vissa saker som man inte fick göra i det sociala arbetet, som att inte kränka klienter. Deras syn på vad som var rätt och fel i det sociala arbetet stämde väldigt mycket överens med den gällande etiska koden. Ändå var det vissa av studenterna som uttryckte att etiska koder skulle innebära en norm för vad som skulle anses som *rätt eller fel* vilket gjorde att de inte ansåg att det borde finnas etiska koder. Jag tolkar detta som tvetydigt

eftersom studenterna, trots denna uppfattning, i sina andra utsagor hade uppfattningar kring vad som skulle vara rätt och fel i det sociala arbetet. Denna tvetydighet kan bero på att vissa av studenterna, som jag intervjuat, inte hade tillräcklig kunskap om vad en etisk kod innebär.

De flesta av studenterna som jag intervjuat tog upp begrepp som *rättvisa* och *lika för alla*. Dessa begrepp fångade mitt intresse på grund av att de inte finns med i den gällande etiska koden. Vissa av studenterna tog även upp *lika för alla* i samband med begreppet *rättvisa*. Detta har väckt frågan om dessa studenter uppfattade att rättvisa innebar att det ska vara lika för alla? Vad innebär det att vara rättvis som socialarbetare? Ska klienterna ha lika behandling? Eller ska klienterna bemötas lika? Eller vad är det som ska vara *lika för alla*? En annan fråga som fångade mitt intresse var att jag i studenternas utsagor kunde utläsa att deras tankar kring det sociala arbetet och hur det skulle utföras, stämde väl överens med den gällande etiska koden. Kan detta bero på att de håller på att utbilda sig och att de etiska koderna genomsyrar utbildningen? Eller är det så att de personer som väljer att utbilda sig till socionomer har en viss syn på etik och hur ett socialt arbete bör genomföras? Är socionomer en viss ”människotyp”, finns det vissa egenskaper som en människa har, vilket gör att han eller hon väljer att bli just socionom?

I ett försök att se på mina resultat med en kritisk blick ställer jag mig frågan om det mina intervjupersoner verkligen sa var det de trodde på? Eller om de sa vad de ansåg förväntades av dem? Vad som väcker frågan är att svaren var relativt enhetliga. Dessutom är det en av svagheterorna med intervjumetoden. För att få klarhet i om så var fallet hade det dock krävts fördjupade studier.

Personliga åsikter finns, men var tar de vägen om de inte stämmer överens med det åsikter som förväntas av socionomen? Försvinner de? Efter att ha skrivit denna uppsats så har jag sett att de finns många olika etiska perspektiv. Är det en rimlig utgångspunkt att alla de som ska arbeta som socionomer har en gemensam syn på vad som är rätt eller fel? Ska alla socionomer se etiska problemlösningar ur samma perspektiv? Som Witkin (2000) menade, finns det en risk i att enbart utgå ifrån ett etiskt perspektiv eftersom det blir svårt att se begränsningen med sina egna perspektiv. Om vi inte kan reflektera över vårt egna etiska perspektiv, framförallt i de fall då vi känner oss skeptiska till det perspektiv som förväntas att vi ska använda i ett etiskt dilemma, vad är det då som går förlorat? Eller förlorar vi kanske ingenting?

Referenslista

Akademikerförbundet, SSR (2006)

www.akademssr.se/portal/page/portal/socionomauktorisering/yrkesetiska_riktlinjer/Socialt%20arbete%20etik%202007.pdf (2009-03-30)

Banks. S (2006). *Ethics and values in social work*. New York: Palgrave Macmillan

Christoffersen. S (2007). *Professionsetik*. Malmö: InterGraf AB

Collste. G (1993). *Etik i datasamhället*. Stockholm: Carlssons Bokförlag

DiFranks Nelson, N (2008). Social workers and the NASW code of ethics: Belief, behavior, disjuncture. *Social Work vol. 53 No. 2 pp. 167-176*

Eneroth. B (1992). *Hur mäter man "vackert"? Grundbok i kvalitativ metod*. Göteborg: Graphic Systems AB

Hugman. R (2005). Exploring the paradox of teaching ethics of social work practice. *Social Work Education vol. 24 No 5 pp. 535-545*

Marsh. J (2003). To thine own ethics code be true. *Social work vol. 48 No 1 pp. 5-7*

Nationalencyklopedin (2009)

www.ne.se/sok/f%C3%B6rf%C3%B6rst%C3%A5else?type=NE (2009-04-04)

Nordenfelt. L (1991). *Hälsa och värde*. Stockholm: Bokförlaget Thales

Patel. R (1987). *Grundbok i forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur

Ronnby. A (1993). *Etik och idéhistoria i socialt arbete*. Stockholm: Socionomen

Silfverberg. G (1996). *Att vara god eller att göra rätt – en studie i yrkesetik och praktik*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa

Starrin. B & Svensson. P (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur

Tännsjö. T (2000). *Grundbok i normativ etik*. Stockholm: Thales

Vetenskapsrådet (2006)

www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf (2009-04-04)

Wallén. G (1996). *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur

Witkin. S (2000). Ethics-R-Us. *Social Work vol. 45 No 3 pp. 197-200*

Förfrågan till socionomstuderande om medverkan i examensarbete

Examensarbetets syfte är att få ta del av socionomstuderandes tankar kring etik, detta genom att intervjua socionomstuderande. Examensarbetet kommer framförallt att fokusera på förhållningssätt till etiska koder i det sociala arbetet. Arbetet kommer att äga rum vårterminen 2009 som ett självständigt examensarbete i socialt arbete på _____.

Ert deltagande kommer att vara frivilligt och Ni kan välja att avbryta när Ni vill. Intervjun kommer att ske enskilt och Ni kommer att få ge Ert godkännande för medverkan i intervjun. Intervjun kommer att spelas in på band och beräknas ta ca en timme. Bandinspelningen kommer att förvaras inlåst och kommer endast att vara tillgänglig för mig och min handledare. Några möjligheter för utomstående att identifiera just Ert svar kommer inte att finnas. Allt material kommer att behandlas konfidentiellt. Ni erbjuds möjligheten att ta del av intervju skriften efter egen begäran. Allt material som samlas in (inspelningar, anteckningar mm) kommer att raderas och kastas efter att examensarbetet är färdigställt.

Det färdiga examensarbetet kommer att presenteras i form av en uppsats vid _____, som kommer att finnas tillgänglig för läsning på:

Jag önskar med detta brev nå Dig som socionomstuderande. Om Ni önskar att delta, är Ni varmt välkomna att kontakta mig **senast söndagen den 10 maj**. Kontaktuppgifter finns här nedanför. Under intervjun kommer jag att bjuda på fika. Intervjun kommer i första hand att äga rum på _____, i ett rum där Ni kan tala ostört. Om denna plats skulle passa Er sämre går det bra att komma med önskemål.

Med vänlig hälsning

Johanna

För ytterligare information kontaktas:

Johanna Andersson
Socionomstuderande
Tel.
Mail.

Handledare:
Yvonne Johansson
Doktorand i socialt arbete
Tel.
Mail.

_____, *den 15 april 2009*

Intervjuguide

1. Vilken betydelse tror Du etiken kommer att ha i Ditt framtida yrke?
2. Kan du tänka dig en situation där etiska övervägningar kan komma att ses som en svårighet för Dig? I så fall kan Du ge ett exempel.
3. Utifrån detta exempel, hur tänker Du dig att Du kan lösa svårigheten? Finns det något som skulle kunna underlätta Ditt beslut?
4. Vad anser du att en etisk medvetenhet innebär i det sociala arbetet?
5. Hur förhåller sig en ”dålig” socionom till etiken enligt din mening?
6. Anser du att det behövs etiska riktlinjer/koder för socionomer?
7. Vad anser du i så fall att riktlinjerna/koderna ska innehålla?
8. Hur och när anser du att man ska använda riktlinjerna/koderna i så fall?
9. Vem anser du ska skriva riktlinjerna/koderna i så fall?

Dessa frågor tänker jag komplettera med följdfrågor, i de fall jag bedömer att det behövs.

Medgivande:

Syftet med denna intervju är att ta del av Dina tankar kring etik i det sociala arbetet. Intervjun kommer att ligga till grund för mitt examensarbete på _____. Intervjuerna kommer att spelas in på band och beräknas ta ca en timme.

- Ditt deltagande är frivilligt och Du kan välja att avbryta när Du vill.
 - Bandinspelningen kommer att förvaras inlåst och kommer endast att vara tillgänglig för mig och min handledare. Några möjligheter för utomstående att identifiera just Dina svar kommer inte att finnas.
 - Du erbjuds möjlighet att ta del av intervjuskriften.
-

Jag har tagit del av ovanstående uppgifter och samtycker till intervjun:

_____, datum: _____

Namnsteckning: _____

Namnförtydligande: _____

Johanna Andersson
Socionomstuderande
Tel.
Mail.

Handledare:
Yvonne Johansson
Doktorand i socialt arbete
Tel.
Mail.
